

AIDS- frykt, skam og håpløshet: Fryktretorikken som ble spredt under aidsepidemien i Norge, et innblikk.

Innhold

1. Innledning.....	4
1.1 Materiale og metode	9
1.2 Forskningsstatus	12
1.3 Disposisjon	15
2. Frykt og sykdom	16
Frykt som en historisk følelse og språket vi bruker for følelser og sykdom.....	16
Frykten for AIDS i USA og Pestmentaliteten.....	21
Den norske pressen og legeforeningen under begynnelsen av AIDS-epidemien	23
3. Fryktretorikk i den norske pressen	26
4. Konklusjon.....	29
5. Bibliografi.....	30

1. Innledning

Det medisinske feltet ble drastisk endret både rett før og etter andre verdenskrig ved hjelp av ny medisin, verktøy og teknologi. Denne perioden blir av flere forskere kalt «den medisinske gullalder».¹ Antibiotika, et av medisinenes viktigste funn, revolusjonerte behandlingen av infeksjonssykdommer og dette førte til at b.la. operasjoner ble tryggere. Det var en generell tro innenfor det medisinske feltet at epoken med infeksjonssykdommer var over, da å kontrollere smittsomme sykdommer hadde blitt en «enkel» prosess, nemlig å finne årsaken for og så finne kuren. På denne bakgrunnen ble det antatt at kroniske og ikke-smittsomme sykdommer ville dominere det medisinske feltet i tiårene frem over, og derfor så fremtiden for medisin lys ut, spesielt for infeksjonsmedisin,² men i 1981 begynte et fenomen som kom til å ryste verden.

Epidemien begynner

I 1981 ble flere unge menn i USA innlagt på sykehus i statene Los Angeles, San Fransisco og New York, med sjeldne infeksjonssykdommer, og flere tilfeller av en sjelden type hudkreft, Kaposi-sarkom. Alle disse forskjellige sykdommene tydet på at pasientene led av immunsvikt, men alle hadde vært friske frem til symptomene startet. Legene så forbauset og fortvilende på, mens flere og flere døde, og den eneste fellesnevneren alle pasientene hadde, var at de var homoseksuelle eller bifile menn.³

I juni samme år ble det publisert en rapport i *Centers for Disease Control and Prevention* sin publikasjon *Morbidity and Mortality Weekly Reports* om den nye sykdommen blant tidligere friske bifile og homofile menn som førte til alvorlig immunsvikt og de komplikasjonene dette medførte.⁴ En måned senere ble rapporten plukket opp av *The New York Times* med overskriften «rare cancer seen in 41 homosexuals».⁵ Dette ga et dystert bilde på situasjonen som hadde oppstått.

¹ Kjetil Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS, Norway(1983-1996)» *Social History of Medicine* 34, no.2 (2021): 418. Published online 2020 May 3. [10.1093/shm/hkaa018](https://doi.org/10.1093/shm/hkaa018)

² Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS» 418

³ Stig S. Frøland, *AIDS, en utfordring til oss alle*, (Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1986) 10-11

⁴ Stig S. Frøland, «AIDS i Norge-et drama i to akter» *Michael* vol.7,1(2010): 12-157, hentet fra <https://www.michaeljournal.no/article/2023/08/AIDS%20i%20Norge%20E2%80%93%20et%20drama%20i%20to%20akter>

⁵ Ketil Slagstad, *Det ligger i blodet: epidemien som forandret Norge*, (Oslo: Forlaget Press, 2023) 10

Ett år senere i 1982, var det allerede i mars 300 rapporterte tilfeller av syke mennesker og i november samme år var tallet for de innrapporterte tilfellene 798. Den nye sykdommen fikk navnet AIDS, som kommer fra betegnelsen *acquired immunodeficiency syndrome*.

Disse rapportene om uforklarlige sykdommer som en konsekvens av alvorlig immunsvikt, som et par år senere ble identifisert som HIV eller humant immunsvikt virus, overrasket derfor datidens forskere og leger med dens utbredelse og dødelighet, da legebestanden var dårlig forberedt på å håndtere en sykdom innenfor infeksjonsmedisin, da dette ikke skulle lengre være en kategori av alvorlige helse trusler. Det nylig identifiserte retroviruset belyste derfor den moderne medisinske vitenskapens arroganse og hybris, noe som bekymret og skremte en offentlighet som hadde satt sin tillit til legevitenskapens løfter om infeksjonsmedisin,⁶ noe som også spredde en stor del angst og frykt i de homofile miljøene.⁷

Epidemien kommer til Norge

I to år herjet AIDS i USA og i andre deler av verden, inkludert plasser i Europa, før den kom til Norge.

19.januar 1983 ble Jens Petter Ådahl den første i Norge som fikk diagnosen AIDS. Han var en 30 år gammel mann fra Horten, som hadde flyttet til Skandinavias homometropol, København på slutten av 1970-tallet.⁸ I København jobbet han på en homo-bar som het Cosy Bar⁹, men etter hvert ble flere og flere syke, blant både gjestene og de ansatte og store deler av personalet døde. I desember 1982 flyttet han hjem på grunn av at han hadde blitt syk og i januar hadde formen blitt så dårlig at han måtte oppsøkte lege.¹⁰ Innen nå så hadde han lidd av diaré i flere måneder, gått kraftig ned i vekt, hadde vært på et sykehus i Vestfold og ble senere innlagt ved Rikshospitalets Medisinsk avdeling A, hvor landets fremste ekspertise på immunsviktsykdommer var, da han hadde utviklet soppbetennelse i spiserøret, noe som tydet på at dette var en form for immunsvikt.¹¹

⁶ Priscilla Wald, *Contagious: Cultures, Carriers, and the Outbreak Narrative* (Durham and London: Duke University Press, 2008)213

⁷ Karin Haugen, «Ny sykdom oppdaget: Homofile rammes,» VG, 17.12.1982

⁸ Pål Vegard Hagesæther, *Prestens hemmelighet: de ukjente historiene fra aids-epidemien i Norge*,(Oslo: Spartacus Forlag, 2023)22-24

⁹ Hagesæther, *prestens hemmelighet*,25

¹⁰ Hagesæther, *Prestens hemmelighet*,27

¹¹ Slagstad, *Det ligger i blodet*, 9

I månedene som følget, fikk han gjentatte soppinfeksjoner i spiserøret og kompliserte former for lungebetennelse og Kaposi-sarkom, akkurat slik som de i USA i 1981.

Han ble også til slutt blind, da herpesviruset *cytomegalovirus*, angrep øynene. Legene kunne ikke stille med mye, og hjelpeløse så de kroppen hans visne vekk og i november samme året, var han død. Jens Petter Ådahls sykdomsbilde var et stereotypisk eksempel på AIDS.¹²

Frykt og sykdom kan gå hånd i hånd og aidsepidemien er ikke et unntak for dette. Frykten som blir spredt, spesielt fra media, i USA og andre plasser påvirket hvilken informasjon som ble utgitt i Norges media, i vertfall i begynnelsen, noe vi kan se i Karin Haugens artikkel i VG med tittelen «Ny sykdom oppdaget: Homofile rammes»¹³, men også i andre artikler, slik som Tor Strands artikkel i samme publikasjon «livsfarlig sykdom i Norge».¹⁴

min problemstilling er derfor:

hvordan ble AIDS-sykdommen omtalt i den norske pressen, og var der tegn til fryktretorikk innenfor reportasjen av sykdommen?

Tema for min oppgave er aids-epidemien i Norge fra 1983 til 1985, men andre årstall kommer til å bli nevnt når det er relevant. Temaet mitt fokuserer på hvordan AIDS ble fremstilt i media og hva slags ordbruk blir brukt rundt den og formålet med min oppgave er derfor å belyse hvordan vi både oppfatter og snakker om sykdom generelt, men også spesifikt AIDS.

Dette skal jeg gjøre ved hjelp av diverse materiale som består av avisartikler fra tidsperioden samt bøker, skrevet av div. samtidsleger, samt den betydelige forskningslitteraturen jeg har innhentet ved hjelp av universitetsbiblioteket, som består av fagbøker, bok kapitler, artikler og tidsskrifts kronikker.

Alle avisartiklene jeg har brukt kommer fra Atekst retriever, en database som er tilgjengelig igjennom UiS sitt universitetsbibliotek.

¹² Slagstad, *Det ligger i blodet*, 10

¹³ Haugen, «Ny sykdom oppdaget»

¹⁴ Tor Strand, «Livsfarlig Sykdom i Norge,» VG,15.02.1983

Avgrensningene jeg har utført er relatert til valg av tema, men også materiale og forskningslitteratur, da jeg har fokusert på avisene i en begrenset rolle. Det er mye mer vi kan si om avisene enn hva jeg har bestemt å fokusere på, slik som utenlands reportasje av diverse kjendiser som døde av AIDS, eller for eksempel amerikanske medier og sykdommen og hvordan den kan og har påvirket LHBTQI+ miljøet i USA, både i samtiden og i etterkant.

Noe annet vi kunne ha fokusert på, er hvor mye hysteri og homofobi som kom i kjølvannet av epidemien, eller slik som Slagstad sier i boken sin «det ligger i blodet» at epidemien forandret Norge slik som vi kjente det før 80-tallet.

Som sett over bare med eksemplene jeg nevnte, er temaet AIDS- epidemien i Norge et for vidt tema, noe som har gjort at jeg har måtte tatt avgrensninger og restriksjoner på valgene mine av hvor fokuset har vært, samt hva slags materiale og litteratur har blitt innhentet. Det har også påvirket hvor lang perioden skal være, da den kunne ha gått fra 1983 og helt opp til i dag. Stig Frøland¹⁵ og Ketil Slagstad¹⁶ beskriver AIDS-epidemien i Norge til å være mellom 1983-1996, men dette er nok, etter min mening, mer en periodisering for å gjøre det lettere å kategorisere når AIDS kom, var størst i Norge, og så ble mindre, enn at det bare var AIDS i Norge i denne spesifikke perioden og ikke noe som helst etter. Dessuten er, etter min mening, perioden 1983-96 for stor, da det er begrenset hvor mye informasjon man får brukt innen et bachelorformat.

Perioden min blir derfor 1983-1985, da jeg mener at dette vil gi meg nok materiale til å skrive oppgaven min, men også å svare på min problemstilling.

En annen avgrensning jeg gjorde, var å velge AIDS-epidemien i Norge, og ikke i USA. Ketil Slagstad nevner i artikkelen sin med tittelen «The Past, Present and Future of AIDS, Norway 1883-1996» i tidsskriftet *Social History of Medicine*,¹⁷ at mesteparten av den betydelige forskningen og akademia under emnet HIV/AIDS historie og AIDS-epidemien, er sentrert rundt USA, mens det er en del sentrert rundt andre land slik som Storbritannia, men også andre land i Europa, men veldig lite i fra Norge.¹⁸

¹⁵ Frøland, «AIDS i Norge», <https://www.michaeljournal.no/article/2023/08/AIDS%20i%20Norge%20%E2%80%93%20et%20drama%20i%20to%20akter> 12-157

¹⁶ Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS» [10.1093/shm/hkaa018](https://doi.org/10.1093/shm/hkaa018), 420

¹⁷ Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS». [10.1093/shm/hkaa018](https://doi.org/10.1093/shm/hkaa018),

¹⁸ Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS» [10.1093/shm/hkaa018](https://doi.org/10.1093/shm/hkaa018), 418

Jeg brenner for sykdomshistorie og LHBTQI historie, og AIDS-epidemien er et emne hvor begge disse to kombineres på nesten alle måter. Jeg ville vite mer om AIDS og sykdommens historie, spredning, prognose, smittemåter osv., men også selve historien om en av verdens verste epidemier ifølge Slagstad, noe han uttrykker i den nye boken sin «Det ligger i blodet: epidemien som forandret Norge».¹⁹ Med selve historien, mener jeg de kulturelle, politiske og sosiale konsekvensene og innvirkningen epidemien hadde i Norge.

¹⁹ Ketil Slagstad, *Det ligger i blodet*, 9

1.1 Materiale og metode

Mitt materiale består for det meste av forskjellige avisartikler fra 1983-1987, men også fra boken «AIDS, en utfordring til oss alle» av Stig Frøland.

Hva avisene og rapportene kan si meg, er hvordan sykdommen blir omtalt i media, da pressen er media, men det er det eneste de kan fortelle meg av hva jeg leter etter også, da avisartikler er bare et innblikk i en større maskin, da vi får ikke vite befolkningens generelle mening ang for eksempel. AIDS, eller deres tanker, følelser osv., bare hva som faktisk står i teksten av artiklene. Frølands bok har jeg brukt for å gi meg litt mer kontekst ang. hvordan situasjonen var i USA, da en stor del av frykten og stigmatiseringen vi hører om når det kommer til AIDS, kommer fra USA. Boken lånte jeg via Oria.no, søkemotoren for faglitteratur som UiS bruker og lånte den fra universitetsbiblioteket. Hva boken ikke forteller meg er litt det samme som hva avisene ikke forteller meg, da det ikke er flere perspektiver innenfor boken, bare det medisinske.

Jeg fant frem til avisene som jeg skal bruke som mitt materiale ved hjelp av Atekst retriever, en database/arkiv som har de fleste av eldre aviser og er tilgjengelig, for i vert fall UiS studenter, om ikke noen andre, igjennom universitetsbiblioteket, hvor alle avisene fra tidsperioden kommer fra.

Min metode er kvalitativ innholdsanalyse.²⁰ Formålet med denne metoden var å kunne gå inn i kildene, som hovedsakelig er avis artikler fra tidsperioden 1983-1985 fra flere norske aviser, slik som VG og aftenposten, men også skrevne rapporter fra NTB når jeg ikke finner de korrelerende avisene, men også boken AIDS: en utfordring til oss alle av Stig S. Frøland.

Hva avisene og rapportene kan si meg, er hvordan sykdommen blir omtalt i media, da pressen er media, men det er det eneste de kan fortelle meg av hva jeg leter etter også, da avisartikler er bare et innblikk i en større maskin, da vi får ikke vite befolkningens generelle mening ang for eksempel. AIDS, eller deres tanker, følelser osv., bare hva som faktisk står i teksten av artiklene. Frølands bok har jeg brukt for å gi meg litt mer kontekst ang. hvordan situasjonen var i USA, da en stor del av frykten og stigmatiseringen vi hører om når det kommer til AIDS,

²⁰ Grønmo, Sigmund: *innholdsanalyse i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. mai 2023 fra <https://snl.no/innholdsanalyse>

kommer fra USA. Boken lånte jeg via Oria.no, søkemotoren for faglitteratur som UiS bruker og lånte den fra universitetsbiblioteket. Hva boken ikke forteller meg er litt det samme som hva avisene ikke forteller meg, da det ikke er flere perspektiver innenfor boken, bare det medisinske.

Jeg fant frem til avisene som jeg skal bruke som mitt materiale ved hjelp av Atekst retriever, en database/arkiv som har de fleste av eldre aviser og er tilgjengelig, for i vert fall UiS studenter, om ikke noen andre, igjennom universitetsbiblioteket, hvor alle avisene fra tidsperioden kommer fra.

Måten jeg planlegger å bruke metoden, er ved hjelp av begrepet fryktretorikk.

Fryktretorikk har jeg valgt å definere som en blanding av frykt, angst og retorikk. Grunnen til dette, er at fryktretorikk spiller på følelsene til folk, med enkle påstander eller utsagn, hvor ønsket resultat er å fremme en viss følelse eller mening, , selv om påstanden ikke er korrekt eller veldig misvisende. Eksempler på dette er påstandene som kan enten høres innenfor rasistiske ytringer eller igjennom en generalisering av en viss folkegruppe, slik som «alle» innvandrere er voldtektsmenn, «alle» homofile menn er pedofile, «alle» muslimer er terrorister, eller det kan være overskrifter i aviser eller ukeblad med DØD, LIVSFARLIG, FARE, ALARM, hvor det er noe som spesifikt peker ut noe spesifikt med en person eller folkegruppe som kan gjøre en person engstelig, redd eller defensiv når de enten hører eller leser dette. Dette kan føre til at du som mottager av disse påstandene/utsagnene blir mer skeptisk til folkegruppene som er subjektet i påstanden, og at du kanskje «styrer unna» visse personer, bare for å være på den sikre siden, i tilfelle den er sann. Dette fremmer en viss mistro eller en direkte link til frykt for en viss gruppe mennesker, som kan gi grobunn til mer drastiske handlinger, hvor det blir en «oss mot dem» mentalitet, og andre personer kan gå til angrep på gruppen som er subjektet i påstanden.

Eksempel på dette er jødeforfølgelsen som har skjedd opp igjennom historien, men de tilfellene jeg vil spesielt peke på er forfølgelsen av jødene under svartedauden, men også holocausten under andre verdenskrig.

Fryktretorikk etter min definisjon er i bunn og grunn et verktøy for å drive en form for propaganda, enten uvitende eller ikke, hvor en spesifikk minoritet blir en syndebykk for en viss handling eller vanskelighet/ situasjon som eksisterer i samfunnet.

Måten jeg planlegger å bruke dette begrepet, er å gå inn i materiale å se på hvordan den er skrevet og om den har en form for fryktretorikk i seg eller ikke, ved hjelp av min valgte metode.

1.2 Forskningsstatus

Det er nå 41 år siden aids kom til Norge, og forskningen på emnet er liten og kanskje litt nisje, da det virker som om det er relativt få som har gjort forskning på epidemien fra et norsk standpunkt. En person som har gjort mye av den forskningen vi har som er nyere, er Ketil Slagstad, forfatter av diverse artikler og en bok som ble utgitt i 2023 som omtaler AIDS, både i Norge og i utlandet, men også kjønnsforskning og dens forhold til AIDS-epidemien.

Andre som har utført forskning på AIDS-epidemien i Norge, er Terje Hellberg med sin masteroppgave «HOMSER FRYKTER HITLER-METODER»²¹ og Alexander Engevoll Rønningen med sin masteroppgave «Den 'norske homobevegelsen' og HIV/AIDS-epidemien: Splittende eller konstituerende?»²² for å nevne de som jeg mener er de viktigste å nevne.

Det virker også som om fokuset har skiftet vekk fra HIV/AIDS i Norge, og mer på AIDS på verdensbasis og hvordan å få bukt med sykdommen. Det er tilfeller av ny forskningsstatus om epidemien i Norge, slik som i denne kronikken i fra tidsskrift for den norske legeforening med tittelen «Norge er i ferd med å stanse hivepidemien»²³, men ikke mange så langt jeg kunne finne.

Alt av forskningslitteraturen for denne oppgaven ble innhentet via universitetsbiblioteket UiS ved hjelp av Oria.no søkemotoren. Forskningslitteraturen som er innhentet for denne oppgaven er:

Forskningslitteraturen som er innhentet for denne oppgaven er bøkene:

-*AIDS og dens metaforer* av Susan Sontag²⁴,

-*Contagious: cultures, carriers and the outbreak narrative* av Priscilla Wald²⁵,

²¹ Terje Hellberg, «HOMSER FRYKTER HITLER-METODER» (Mastergradsavhandling i lektorutdanning I historie. Universitetet i Sørøst-Norge, 2020)

²² Alexander Engevoll Rønningen «Den 'norske homobevegelsen' og HIV/AIDS-epidemien: splittende eller konstituerende?» (Masteroppgave i historie. Universitetet I Oslo, 2020)

²³ Robert Whittaker et.al. «Norge er i ferd med å stanse hivepidemien» Tidsskrift for den norske legeforening 140 (2020) 10.4045/tidsskr.20.0748

²⁴ Sontag, *AIDS og dens metaforer*. Oversatt av Inger Gjelsvik. (Norge: De norske bokklubbene AS, 2014)

²⁵ Wald, *Contagious: Cultures, Carriers, and the Outbreak Narrative*. (Duke University Press, 2008.)

-*Det ligger i blodet: epidemien som forandret Norge* av Ketil Slagstad²⁶

-*Prestens hemmelighet: De ukjente historiene fra aids-epidemien i Norge*²⁷, av Pål Vegard Hagesæther,

- *AIDS, Fear and Society: Challenging the Dreaded Disease* av Kenneth Doka²⁸

- *Consumptive Chic: A History of Fashion, Beauty and Disease*²⁹ av Carolyn A. Day

Bok kapitlene:

«Pandemic Emotion»³⁰ skrevet av Katie Barclay og «Fear, Anxiety and Terror Post 9/11»³¹ skrevet av Frank Biess for boken *The Routledge History of Emotions in the Modern World*, redigert av Katie Barclay and Peter N. Stearns

-masteroppgaven «Den 'norske homobevegelsen' og HIV/AIDS-epidemien: Splittende eller konstituerende?» av Alexander Engevoll Rønningen,³²

Og artiklene:

“AIDS i Norge-et drama i to akter» av Stig S. Frøland³³

- “*The Past, Present and Future of AIDS, Norway (1983-1996)*”³⁴ av Ketil Slagstad,

²⁶ Ketil Slagstad, *Det ligger i blodet: epidemien som forandret Norge* (Forlaget Press,2023)

²⁷ Pål Vegard Hagesæther, *Prestens hemmelighet: de ukjente historiene fra aids-epidemien i Norge*,(Oslo: Spartacus Forlag, 2023)

²⁸ Kenneth J. Doka, *AIDS, Fear and Society: Challenging the Dreaded Disease*, (Taylor & Francis Group, 1997)

²⁹ Carolyn A. Day, *Consumptive Chic: A History of Fashion, Beauty and Disease* (London: Bloomsbury Academic, 2017)

³⁰ Katie Barclay, «Pandemic Emotions», in *The Routledge History of Emotions in the Modern World*, red Katie Barclay og Peter N. Stearns (Milton Park, Abingdon: Routledge, 2023)

³¹ Frank Biess, “ Fear, Anxiety and Terror Post 9/11”, in *The Routledge History of Emotions in the Modern World*, ed. Katie Barclay and Peter N. Stearns (Milton Park, Abingdon: Routledge, 2023),

³² Alexander Engevoll Rønningen «Den 'norske homobevegelsen' og HIV/AIDS-epidemien: splittende eller konstituerende?» (Masteroppgave i historie. Universitetet I Oslo, 2020)

³³ Stig S. Frøland, “AIDS i Norge-et drama i to akter» *Michael* vol.7,1(2010): 12-157, hentet fra <https://www.michaeljournal.no/article/2023/08/AIDS%20i%20Norge%20E2%80%93%20et%20drama%20i%20to%20akter>

³⁴ Kjetil Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS, Norway(1983-1996)» *Social History of Medicine* 34, no.2 (2021): 417-444. Published online 2020 May 3. [10.1093/shm/hkaa018](https://doi.org/10.1093/shm/hkaa018)

- «The Start of a Plauge Mentality» av Lance Morrow i magasinet TIMES³⁵
- «How Tuberculosis Shaped Victorian Fashion,»³⁶ av Emily Mulin
- «Aids, historien og mytene», av Ketil Slagstad³⁷

³⁵ Lance Morrow «The start of a Plauge Mentality» *Time magazine* 23.09.1985, Hentet fra <https://time.com/archive/6704775/essay-the-start-of-a-plague-mentality/> den 16.05.2024 kl 22.06

³⁶ Emily Mulin, «How Tuberculosis Shaped Victorian Fashion,» last modified May 10, 2016,

<http://www.smithsonianmag.com/science-nature/how-tuberculosis-shaped-victorian-fashion-180959029/>

³⁷ Kjetil Slagstad, «Aids, historien og mytene», *HIVNorge.no*. endret sist den 01.03.2019. <https://www.hivnorge.no/nyheter/aids-historien-og-mytene>

1.3 Disposisjon

Videre i denne oppgaven skal vi se hvilken forskningsstatus som ligger for emnet, deretter skal vi se på det første kapittelet av min analyse, frykt og sykdom, hvor jeg presenterer hvordan frykt og sykdom går hånd i hånd og hvordan dette har påvirket studiet av frykt som en følelse, men også hvordan dette har vært en drivende kraft i historien. Deretter går vi inn i andre kapittel, Fryktretorikk og den norske pressen. Her går jeg inn på den norske pressens reportasje av AIDS-epidemien i tidsperioden 1983-1985, og ved hjelp av mitt begrep fryktretorikk, analyserer jeg materialet i form av avisartikler. Deretter kommer konklusjonen, hvor med hjelp av de nevnte materialene over, konkluderer at ja der er tegn til fryktretorikk i pressens reportasje av sykdommen og hvordan pressen faktisk omtaler sykdommen blir også sett på.

2. Frykt og sykdom

Frykt som en historisk følelse og språket vi bruker for følelser og sykdom

I dette underkapittelet skal jeg fokusere på det historiske aspektet av frykt, da hvordan man omtaler og oppfatter sykdommer, følelser osv, er med på fremme det historiske aspektet av frykt, da en befolkning ville mest sannsynlig ha blitt mer påvirket av den sosiale frykten enn den nevrobiologiske, selv om denne hadde nok en påvirkning på befolkningen.

Frykt og fryktretorikk går synonymt med hverandre når det kommer til sykdomshistorie, noe vi ser ekstremt godt i boken *Aids, Fear and Society: Challenging the Dreaded Disease*³⁸ av Kenneth Doka. Frykt er en følelse som har alltid hatt en plass i den menneskelige tilværelsen.³⁹ Frykt er en sterk følelse, som alle har følt, og ifølge Charles Darwin,⁴⁰ kan den beskrives som en av de evolusjonært eldste følelsene som «ble utrykt fra en ekstrem fjern periode på nesten samme måte som den er nå av mennesket: nemlig ved skjelving, gåsehud, kald svette, blekhet, vidåpne øyne, avslapning av de fleste musklene og av hele kroppen trekker seg sammen eller at du stivner til.»⁴¹

frykt kan deles inn i to kategorier innenfor emosjons historie: det nevrobiologiske aspektet og det historiske aspektet.⁴²

I bok kapittelet «Fear, Anxiety and Terror Post 9/11», i boken *The Routledge History of Emotions in the Modern World*, legger forfatter av kapitelet Frank Biess frem både det nevrobiologiske synspunktet på frykt, men også det historiske. Det nevrobiologiske synspunktet legger fokus på at «frykt er en universell følelse som ligger i en bestemt del av hjernen, amygdala»⁴³, mens det historiske perspektivet på frykt avviser tesen om at frykt er universell, og fremmer heller et mer kulturelt og historisk perspektiv. I dette synspunktet er

³⁸ Kenneth J. Doka, *AIDS, Fear and Society: Challenging the Dreaded Disease*, (Taylor & Francis Group, 1997)

³⁹ Frank Biess, “Fear, Anxiety and Terror”, 90

⁴⁰ Biess, “Fear, Anxiety and Terror” 90

⁴¹ Frank Biess, “Fear, Anxiety and Terror” 90

⁴² Biess, “Fear, Anxiety and Terror” 90

⁴³ Biess, “Fear, Anxiety and Terror” 90

frykt alltid kontekstavhengig, da «dens erfaring og uttrykk styres av større kulturelle normer eller følelsesmessige regimer, som endres over tid.»⁴⁴

Innenfor emosjonshistorie har det derfor blitt gitt betydelig oppmerksomhet til følelsen frykt.⁴⁵

Dette kan komme av forestillinger om at analyseringen av historisk frykt kan gi innblikk i viktige mentaliteter og underliggende oppfatninger i et samfunn, noe vi ser i avhandlingen til en av de første historikere av frykt, Jean Delumeau, hvor han diagnostiserte altomfattende kollektiv frykt, slik som temaene sult, krig, pest og naturkatastrofer fra 1200-tallet til 1700-tallet.⁴⁶

Biess skriver så videre om at etter Delumeaus arbeid med frykt som et begrep, ble nyere tilnærminger forsøkt til å historisere begrepet frykt ytterligere, dette ved hjelp av å fremheve begrepets distinkte og varierende teologiske betydning i tidlig moderne tid.

Selv om nyere tilnærminger var utprøvd, var Delumeaus arbeid med følelsen frykt, banebrytende for en analyse av frykt som en historisk, i stedet for en antropologisk, tilstand og igjennom hans arbeid med begrepet, understreket han fryktens viktige historiske og kulturelle funksjoner.⁴⁷

Språket vi bruker om følelser overlapper ofte med språket vi bruker rundt sykdom, noe som bokkapittelet «Pandemic emotions»⁴⁸ i *The Routledge History of Emotions in the Modern World* av Katie Barclay legger frem :«følelser kan være smittsomme; latter er smittsamt; lidenskaper er virulente. Følelser ser ut til å reise på tvers av kropper usett, men ikke desto mindre, som virus, i stand til å invadere og transformere.»⁴⁹

Barclay går videre og forklarer at ved å bruke ideen om smitte som en metafor for følelser, antydes det kraftig at følelser, selv om at de er en biologisk aktivitet, ikke er helt bundet til individet, men blir involvert i bestemmelsene som produserer samfunn og folkegrupper.⁵⁰

Denne teorien om ideen av sykdom som en metafor for følelser fremhever samspillet mellom kulturelle og sosiale aspekter med kroppen og den materielle verden, og ,sett omvendt, at hvis

⁴⁴ Biess, "Fear, Anxiety and Terror" 90

⁴⁵ Biess, "Fear, Anxiety and Terror" 91

⁴⁶ Biess, «fear, Anxiety and Terror» 91

⁴⁷ *Ibid*

⁴⁸ Katie Barclay, «Pandemic Emotions», 541

⁴⁹ Katie Barclay, «Pandemic Emotions», 541

⁵⁰ Barclay, «Pandemic Emotions», 541

sykdom har gitt gode eksempler for å tenke på følelser, så har sykdom blitt nært knyttet til følelseslivet.⁵¹

Hvis følelser innenfor emosjonshistorie typisk ligger som en reaksjon eller respons på sykdom, bringer dette fortsatt viktige og kjente temaer frem slik som kultur, samfunn biologi og kropp.⁵²

Frykt har også vært en drivende kraft opp igjennom verdenshistorien, noe vi ser gode eksempler på innenfor sykdomshistorie, spesielt med de store pandemiene, slik som svartedauden, Kolera, Influensaepidemien i 1918 og Tyfoidfieber og tyfus, som boken *AIDS, Fear and Society* går mer inn i detalj i.

Frykten som eksisterte rundt disse epidemiene/pandemiene er forståelig, da alle individer i samfunnet var utsatt for å bli smittet.⁵³ Personer fryktet ikke bare for seg selv, men også deres nærmeste, da familier og slektsnavn ble utryddet og hele samfunn ble borte. Store sosiale forandringer kommer også i kjølvannet av disse store pandemiene/epidemiene, både innenfor religiøse sekter og kulturelle/sosiale aspekter, slik som koleras innvirkning på vitenskapelig medisin og sanitet.⁵⁴

Noe som Kolera også bekreftet, var forholdet mellom sosiale forhold og helse, da Kolera var sett på i Vestlige deler av verden, som en sykdom som rammet de fattige, siden de var mindre siviliserte og skitne. Kolera rammet i en tid hvor vitenskapen var begynt å få skikkelig grobunn, men selv om dette var tilfellet, var det fortsatt teologiske forklaringer på sykdommen, hvor enten det er en guddommelig straff for de som blir rammet, ellers så er det samfunnet som blir straffet for å tolerere visse usmakelige handlinger, slik som for eksempel, fattigdom og slumområder.⁵⁵

Hvis disse store epidemiene/pandemiene viser fremveksten av vitenskapen, så viser de også begrensningene av den. Dette ser vi ved at vitenskapelig medisin i denne tidsperioden kunne kun svare på «hvordan»- spørsmålene, altså hvordan en sykdom kan utvikle og spre seg, men ikke «hvem» eller «hvorfor» spørsmålene knyttet til sykdommen. Vitenskapens manglende evne til å kontrollere sykdommen, spesielt influensaepidemiene, forbløffet derfor en befolkning som hadde antatt at slike problemer hørte fortiden til.⁵⁶ Når vitenskapen ikke strekker til for å gi forklaringer på hvorfor og hvem spørsmålene, ender man opp med en befolkning som leter etter syndebukker, enten interne eller eksterne.⁵⁷

Eksempler på dette er hvordan diverse land, men spesielt Tyskland, ble gitt skylden for influensaepidemien, hvor tyskerne hadde frigjort smitte via U-båter og ødelagte medisiner og

⁵¹ *Ibid*

⁵² *Ibid*

⁵³ Doka, *AIDS, Fear and Society*, 13

⁵⁴ Doka, *AIDS, Fear and Society*, 10

⁵⁵ *Ibid*

⁵⁶ Doka, *AIDS, Fear and Society*, 16

⁵⁷ Doka, *AIDS, Fear and Society*, 18-19

indirekte som følge av giftgass, eller Jødeforfølgelsen som ble sett under svartedauden, hvor jøder var anklaget for å spre pesten⁵⁸, noe vi ser i sitatet nedenfor:

«Some say that it was brought about by the corruption of the air; others that the Jews planned to wipe out all the Christians with poison and had poisoned wells and springs everywhere. And many Jews confessed as much under torture: that they had bred spiders and toads in pots and pans, and had obtained poison from overseas; and that not every Jew knew about this wickedness, only the more powerful ones, so that it would not be betrayed. [...] God, the lord of vengeance, has not suffered the malice of the Jews to go unpunished. Throughout Germany, in all but a few places, they were burnt. For fear of that punishment many accepted baptism and their lives were spared.»⁵⁹

Jødene var ikke alene om å bli beskylt for å forårsake pesten, andre minoritetsgrupper ble også anklaget, slik som homofile, kjettere, spedalske og mennesker med funksjonshemninger.⁶⁰ Frykt har også blitt brukt som et instrument for å gi et grunnlag for diskriminasjon og ekskludering av div. minoriteter, slik som jøder og kvinner, for å kunne ekskludere dem fra det tidlige moderne samfunnet.⁶¹

Som vi så tidligere kan språket vi bruker rund sykdom overlape med måten vi omtaler følelser, men språket vi bruker rundt sykdommer påvirker også hvordan vi oppfatter den. I Susan Sontags bok *AIDS og dens metaforer*, går Sontag inn på den militante måten vi omtaler sykdom. Vi har immun-forsvaret, ordene kamp eller krig brukes for å signalisere at det buktes med en sykdom, det å bli syk er å bli invadert og ordet aggressiv kan bli brukt om behandlinger slik som cellegift. Sykdommer skal bekjempes, og overvann eller tapte blir brukt om man dør eller overlever en spesifikk sykdom.⁶²

Inntrengeren er bitteliten, omtrent en seksten-tusendel av et knappenålshode...Speidere fra kroppens immunforsvar, store celler som kalles makrofager, oppfanger tilstedeværelsen av det ørlille fremmedelementet og varsler

⁵⁸ Doka, *AIDS, Fear and Society*, 18

⁵⁹ Meuschen (red) *Hermannii Gyantis, ordinis fratrum minorum, Flores Temporum seu Chronicon Universale ab Orbe condito ad annum Christi MCCCXLIX*, (Leiden, 1750),138-9

⁶⁰ Doka, *AIDS, Fear and Society*, 19

⁶¹ Biess, «fear, Anxiety and Terror» 91

⁶² Sontag, *AIDS og dens metaforer*, 17-18

omgående immunforsvaret. Det begynner å mobilisere en hær av celler som blant annet produserer antistoffer for å hamle opp med trusselen. Måltrettet forbigår aids-viruset mange av blodcellene det møter på sin vei, unngår de raskt fremrykkende forsvarerne og sikter seg inn mot immunforsvarets hovedkoordinator, en T-hjelpercelle.- Sontag, *aids og dens metaforer*, s.18

Sitatet over er et godt eksempel på den militære måten vi omtaler sykdom på, i tillegg til å beskrive hva som skjer når en person blir infisert av HIV-viruset.

Ett annet aspekt av hvordan vi ser og omtaler sykdom, er de sosiale og kulturelle oppfatningene av sykdommen, da en sykdom kan være enten «positiv» eller «negativ» sosialt, uten at det gjør dem mindre dødelige.

Et eksempel på dette, er hvordan befolkningen i Viktoriatiden romantiserte sykdommen tuberkulose, som da ble kalt tæring, og effektene den forårsaket i den sakte anmarsjen mot døden, noe som påvirket de sosiale skjønnhetsstandardene og idealene. Skjønnhetsidealene enten emulerte eller førte til disse effektene fra tuberkulose i tiår frem i tid.⁶³

I følge Carolyn Day, Assistant professor i historie ved Furman universitetet i Sør-Carolina og forfatter av boken “*Consumptive Chic: A History of Fashion, Beauty and Disease*”⁶⁴ var det en økende estetisering av tuberkulose og feminin skjønnhet mellom 1780 og 1850. ifølge Day var det under denne tiden antatt at tuberkulose var forårsaket av miasmer (dårlig luft) i miljøet og en arvelig predisposisjon. I overklassen målte de derfor denne predisposisjonen via hvor attraktiv en kvinne var, jo mer attraktiv jo høyere disposisjon for sykdommen. Dette er grunnet at tuberkulose fremhevet de trekkene som allerede var etablert som attraktive og vakre, slik som tynnhet og blek hud, men fra vekttap og tap av appetitt grunnet sykdommen, ikke en naturlig tilstand av subjektet.

⁶³Emily Mulin, «How Tuberculosis Shaped Victorian Fashion,” last modified May 10, 2016, <http://www.smithsonianmag.com/science-nature/how-tuberculosis-shaped-victorian-fashion-180959029/>

⁶⁴ Carolyn A. Day, *Consumptive Chic: A History of Fashion, Beauty and Disease* (London: Bloomsbury Academic, 2017)

Et annet eksempel er de sosiale og kulturelle oppfatningene og konsekvensene av HIV/AIDS, noe som blir beskrevet i *AIDS og dens metaforer*. Sontag skriver her om hvordan de negative sosiale konsekvensene av sykdommen AIDS påvirket de som ble smittet i USA. Dette inkluderer følelsene skam og frykt, men også myter og forvirring.⁶⁵

«AIDS», eller Acquired immunodeficiency syndrome som på norsk er ervervet immunsvikt-syndrom, er ikke en sykdom i seg selv, men en medisinsk tilstand som medfører en rekke sykdommer,⁶⁶ men heretter vil den bli referert til som en sykdom, da det er lettere å omtale den som en grunnet at den blir omtalt som dette i det meste av det innhentete materialet mitt.

Den negative sosiale konsekvensen som kan ha vært verst av alle, var at AIDS ikke bare avslørte at man var syk, men at man hadde en viss livstil og tilhørte en «risikogruppe», hvor den største var homofile menn. Skammen dette kunne bringe var ekstremt stor for pasienten, for plutselig var du ikke lenger bare umoralsk, du var *pervers*.⁶⁷

Frykten for AIDS i USA og Pestmentaliteten.

I 1981 ble flere unge menn i USA innlagt på sykehus i statene Los Angeles, San Fransisco og New York, med sjeldne infeksjonssykdommer, og flere tilfeller av en sjelden type hudkreft, Kaposi-sarkom. Alle disse forskjellige sykdommene tydet på at pasientene led av immunsvikt, men alle hadde vært friske frem til symptomene startet. Legene så forbauset og fortvilende på, mens flere og flere døde, og den eneste fellesnevneren alle pasientene hadde, var at de var homoseksuelle eller bifile menn⁶⁸ og i juni samme år ble rapporten i *Centers for Disease Controll and Prevention* sin publikasjon *Morbidity and Mortality Weekly Reports* om den nye sykdommen bland tidligere friske bifile og homofile menn som førte til alvorlig immunsvikt og de komplikasjonene dette medførte.⁶⁹ Månedene senere ble rapporten plukket opp av *The New York Times* med overskriften «rare cancer seen in 41 homosexuals».⁷⁰ I 1982 var det

⁶⁵ Sontag, *AIDS og dens metaforer*, 17

⁶⁶ Sontag, *AIDS og dens metaforer*. 17

⁶⁷ Sontag, *AIDS og dens metaforer*. 24,25

⁶⁸ Stig S. Frøland, *AIDS, en utfordring til oss alle*, (Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1986) 10-11

⁶⁹ Stig S. Frøland, «AIDS i Norge-et drama i to akter» *Michael* vol.7,1(2010): 12-157, hentet fra <https://www.michaeljournal.no/article/2023/08/AIDS%20i%20Norge%20E2%80%93%20et%20drama%20i%20to%20akter>

⁷⁰ Ketil Slagstad, *Det ligger i blodet: epidemien som forandret Norge*, (Oslo: Forlaget Press, 2023) 10

allerede i mars 300 rapporterte tilfeller av syke mennesker og i november samme år, hadde tallet seget til 798. AIDS hadde kommet på banen, og skapte stor frykt rund de homofile miljøene.⁷¹ Den nye sykdommen fikk navnet AIDS, som kommer fra betegnelsen *acquired immunodeficiency syndrome*.⁷²

Innen 1983 var over hadde smittetallene steget litt over 1000 smittede av sykdommen og i slutten av 1984 var tallene ca. 2500 smittede ifølge en graf fra boken *AIDS: en utfordring til oss alle*⁷³ av Stig S. Frøland. Dette viser en enorm spredning innenfor bare 3 år og innen 1985 var smittetallene steget til rett under 5000 ifølge samme graf.

Lance Morrow skrev i 1985 en artikkel for TIMES med tittelen «The Start of a Plauge Mentality»⁷⁴ hvor han skriver om den pestmentaliteten som så ut til å ta over den amerikanske befolkningen, og var en av flere som observerte kulturen rundt AIDS-sykdommen og bekymret seg for at frykten og paranoiaen som ble generert rundt sykdommen, var mer sosialt forstyrrende enn sykdommen i seg selv,⁷⁵ og går videre og beskriver frykten befolkningen i USA følte for AIDS førte til paranoide sosiale interaksjoner og beskriver effekten av dette, nemlig mistanken og troen på at de infiserte hadde blitt «fremmede og dødelige», akkurat som i pestmentaliteten som Morrow beskriver. Morrow beskriver også i artikkelen at 6000 mennesker nå har dødd av AIDS i USA i løpet av de fire årene som har gått siden 1981, og man begynner å oppdage pestmentaliteten rundt AIDS og AIDS-syke mennesker, og homofile menn er både ofre for pestmentaliteten, men også selv gjerningsmenn, dette fordi 73% av de som har AIDS er homofile, har befolkningen generelt nå en tendens til å generalisere alle homofile menn og se på dem med mistanke. Siden viruset overføres ved homofilt samleie, bringer de den frykten og ekstreme forsiktigheten inn i sine intimliv også.⁷⁶

Skammen og frykten folk derfor opplevde for å få AIDS under epidemien, og mytene som oppsto under, er en forhøyelse av disse følelsene.

⁷¹ Karin Haugen, «Ny sykdom oppdaget: Homofile rammes,» VG, 17.12.1982

⁷² Frøland, *AIDS, en utfordring til oss alle*, 10-11

⁷³ Frøland, *AIDS, en utfordring til oss alle*, 13

⁷⁴ Lance Morrow «The start of a Plauge Mentality»

⁷⁵ Wald, *Contagious*, 213

⁷⁶ Morrow «The start of a Plauge Mentality»

En av de største mytene som oppsto under epidemien, var at Gëtan Dugas ble utgitt som «Patient Zero», altså den første som fikk sykdommen, og herved smittet alle de andre. Dugas ble derfor kjent som «mannen som ga verden AIDS», en myte som overlevde i tiår.⁷⁷

Grunnen til at denne myten ble til, var at en journalist med navn Randy Shilts, en homofil mann som var sterkt engasjert i aidssaken. Hans overbevisning om at sexkulturen(flere tilfeldige sexpartnere, i stedet for et monogamt forhold) homofile menn ofte var engasjert i, var årsaken til epidemien, og mente at homofile menn burde endre livsstil for å unngå smitte.⁷⁸ Shilts endte opp med å skrive boken *and the band played on*. Forleggeren som Shilts bruke var derimot mer interessert i å selge flest mulig bøker, enn å trykke hva som faktisk var sant, så valget var tatt om å fremstille Dugas som «en sosiopat som gikk rundt i byens saunaer og spredde smitte, og som etter sex sa til partnerne sine: «I've got gay cancer. I'm going to die and so are you». Denne forestillingen av Dugas var grunnlaget for myten om «Patient Zero» og media ble grobunnen for sykdommen. Til og med i Norge ble den brukt, da VG i september 1992, rapporterte at Dugas var knyttet til de fleste av aids tilfellene på 80-tallet.⁷⁹ Shilts bok endte opp med å umenneskeligjøre Dugas.⁸⁰

Måten Dugas ble behandlet i media kan skyldes en form for fryktretorikk.

Grunnen til at jeg mener at det Dugas ble utsatt for er fryktretorikk, er at alle som gjentok alle usannhetene rundt ham, hadde sin egen agenda. Om denne var uvitenhet, homohat eller at folk trengte en syndebukk, og som sett tidligere i dette kapitlet, syndebukker som en reaksjon på sykdom er en nesten selvfølge, kan ingen vite, men faktumet er at Dugas ble brukt til å spre frykt uansett, derfor fryktretorikk.

Den norske pressen og legeforeningen under begynnelsen av AIDS-epidemien

Trusselen som AIDS førte med seg, endte opp med å forandre det synet som vi hadde på den «allmektige og overlegne» vestlig medisins bilde som eksisterte i etterkrigstiden, og

⁷⁷ Slagstad, «Aids, historien og mytene»

⁷⁸ *Ibid*

⁷⁹ *Ibid*

⁸⁰ *Ibid*

pressen var en av grunnene til denne endringen. Første tilfellet av smitte i Norge, var Jens Petter Ådahl og han fikk diagnosen den 19. januar 1983.⁸¹

I det norske legemiljøet var legene optimistiske, da flere trodde at gåten om AIDS, ikke kom til å ta lang tid å knekke, og hvis det var forårsaket av et virus, så kom det til å være et spørsmål om tid før det blir identifisert.⁸²

Siden AIDS-epidemiologien ble antatt å fokusere på spesifikke «risikogrupper», antok mange av de norske legene at sykdommen ikke kom til å utgjør et veldig stort problem for de nordiske landene. Legene reagerte fort og hadde fått mobilisert det medisinske maskineriet med observasjon, statistikk, rapportering og registrering, og så heller ikke en grunn til å skremme en befolkning, da AIDS trusselen var trodd til å være så liten mot den «vanlige befolkningen»⁸³ og de formidlet også inntrykk av at sykdommen var under kontroll, og ingen grunn til panikk, men så forandres det.

Men hvorfor?

Glansbildet som pressen hadde anført av «moderne medisin» eller vestlig medisin, ble nå satt i tvil, siden AIDS fremkalte følelser av dyp usikkerhet og engstelse for fremtiden i befolkningen, mens de første reaksjonene i det norske legemiljøet var imot mer langsom.⁸⁴ En situasjon som oppsto både internasjonalt og i Norge i fremkomsten av AIDS-epidemien som reflekterer dette, er hvordan ulike forestillinger mellom modernitet og moderne medisin kolliderte, noe som pressen fremstilte, og det norske medisinske fagfelt gjenspeilet i sin omtale av epidemien, hvor på den ene siden har du pressen, som har stilt den moderne medisin mer eller mindre som en ustoppelig fremskrittskraft, noe vi ser i artikler slik som «nye sykdommer avløser gamle»⁸⁵, som ble publisert i Dagbladet den 14. mai 1983, hvor setningen 'medisin kurerer, opererer inn plast-hjarter og sprenger stadig flere grenser' er skrevet, men på den andre siden har man en befolkning som hadde sett store sosiale omveltninger over de siste årene, både i frigjøringskampen for homofile og med kvinnerettighetsbevegelsen, begge som mange var imot.

⁸¹ Slagstad, *Det ligger i blodet*, 9

⁸² Slagstad, «The Pasts Presents and Futures of AIDS» 417-444

⁸³ 'Liten generell smittefare i befolkningen', *Aftenposten*, 12 September 1983, 4.

⁸⁴ Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS» 417-444

⁸⁵ Arvid Bryne, «Nye sykdommer avløser gamle», *Dagbladet*, 14.05.1983, II, 9.

Under AIDS-epidemien, både internasjonalt og i Norge, ble den utviklingen som hadde bidratt til medisins effektivitet og det moderne samfunns fremgang, en trussel mot samfunnet i seg selv. Dette inkluderte moderne livsstiler, slik som «promiskuøs oppførsel», narkomane som delte sprøytespisser og dagens teknologi. Blodbanker var også «under angrep» siden personer med hemofili (blødere) ble smittet igjennom blodoverføringer, noe som førte til at *livsviktig* medisin var ikke lenger trygt for dem eller andre, noe vi ser i artikkelen til Arvid Bryne «AIDS tar livet av homofile og barn»⁸⁶ som ble publisert i dagbladet den 16 mai 1983.

Teknologiens utvikling hadde nå også gitt ny grobunn for gamle mikrober som hadde ligget i dvale i sine naturlige habitater,⁸⁷ og massetransportssystemet som eksisterte, kunne nå transportere bakterier og virus fra rundt om i verden på relativt kort tid. Dette ser vi i også i linjene «Nye infeksjoner som vi knapt vet navnet på, dukker opp som sopp og sprer seg endemisk» og «Kina til Setesdalen på få timer».⁸⁸ Fra artikkelen i Dagbladet «Nye sykdommer avløser gamle» av Arvid Bryne.⁸⁹ Plutselig var befolkningen, bare noen få år etter at medisinen hadde utryddet kopper, vitne til et paradoks.

Dette paradokset var at de sterile fasilitetene til de nye gigantsykehusene, ikke faktisk var så sterile som man skulle ha det til, men heller en grobunn for grusomme sykdommer, fremkalt av millioner av gamle bakterier, stafylokokker og streptokokker, som nå er immune mot antistoffer.⁹⁰

⁸⁶ Arvid Bryne, 'AIDS tar livet av homofile og barn', *Dagbladet*, 16-05.1983, 35.

⁸⁷ Slagstad, «The Pasts, Presents and Futures of AIDS» 417-444

⁸⁸ Bryne, 'Nye sykdommer', 9

⁸⁹ *Ibid*

⁹⁰ *Ibid*

3. Fryktretorikk i den norske pressen

Første avisartikkel som jeg fant og skal bruke, er fra 15 februar 1983, og var publisert i VG.⁹¹ I artikkelen informerer de om at sykdommen har blitt bekreftet i Norge, og det er en person som er innlagt på sykehus. Dette starter aids-epidemien i Norge.

Pressen på begynnelsen av 1980-tallet virker preget av fryktretorikk, hvor overskrifter inneholder ord slik som «død», «frykt» og «krise».⁹² Homofile menn blir hengt ut som ofre og syndebukker, da veldig få andre blir nevnt til å ha fått sykdommen. Homofile menn blir derfor brukt som et faremoment, noe som kommer, etter min mening, veldig mye frem i VG, som stadig nevner at det er homofile menn som blir syke og eller dør av sykdommen. Men det skal også sies at det er flere artikler fra 1983 utgir også god informasjon til publikum om hva som foregår og hvordan myndighetene planlegger å hankses med saken, og hvilke tiltak som skal komme på banen. Dette ser vi spesielt i artiklene: «AIDSpasienter plikter ikke å oppgi sine seksualkontakter» av Per Arne Langen⁹³ for Aftenposten aften, i «Vaksiner alle homofile menn» av Ole Mathismoen,⁹⁴ i Aftenposten morgen og «tiltak mot AIDS nå!»⁹⁵ i Aftenposten morgen og «VIRUS JEGERENE» av Lars Aarønæs i VG⁹⁶ og i «De europeiske land er invitert til et situasjonsmøte om AIDS i Europa i 1983» av Peter Beck⁹⁷ for Aftenposten morgen.

⁹¹ Tor Strand, «Livsfarlig sykdom i Norge» *VG*, 15.02.1983, <https://print-pdf.prod.retriever.cloud/?id=055016198302152LHVKG2VgAzM14hfgl2irXQO100201010g1d&x=6d6bdbdeec6b0f88b076f231c4aebb0b>

⁹² Hellberg, «HOMSER FRYKTER HITLER-METODER», 99

⁹³ Per Arne Langen, «AIDSpasienter plikter ikke å oppgi sine seksualkontakter» *Aftenposten aften*, 23-09.1983 <https://nogo.retriever-info.com/prod?a=2879&d=020002198309230153&s=20002&sa=1002719&x=cb59073d5b295a58ec77c7f71be76590&tx=Europe/Oslo&t=1684758854>

⁹⁴ Ole Mathismoen, «Vakniner alle homofile menn,» *Aftenposten morgen*, 20.08.1983 <https://app.retriever-info.com/go-article/020002198308200141/null/archive/search?type=jwt>

⁹⁵ Aftenposten morgen «tiltak mot AIDS nå!» 02.12.1983. <https://app.retriever-info.com/go-article/020002198312020128/null/archive/search?type=jwt>

⁹⁶ Lars Aarønæs «VIRUSJEGERNE», *VG*, 27.08.1983, <https://print-pdf.prod.retriever.cloud/?id=055016198308271BzLAf0IqCRy1iHWPf43AsLw100201010n11&x=43499ef86c8529b4646eed40a6f27652>

⁹⁷ Peter Beck, «De europeiske land er invitert til et situasjonsmøte om AIDS i Europa i 1983» *Aftenposten morgen*, 18.10.1983. <https://app.retriever-info.com/go-article/020002198310180059/null/archive/search?type=jwt>

Vi starter året 1984 med artiklene «AIDS sykdom blir overført av blodgivere» av Lars Hellberg,⁹⁸ forfatteren opplyser om at USAs føderale senter for sykdomskontroll synes å ha funnet en sammenheng mellom blodoverføringer og den fryktede sykdommen AIDS og hvordan 31 kvinner og menn har blitt smittet av sykdommen etter å ha fått blodoverføring, noe som er rart da denne gruppen med smittede mennesker, ikke er en del av en av risiko gruppene.⁹⁹ Videre går vi til avisartikkelen «Utsikt til å få løst AIDS gåten»¹⁰⁰ i fra Aftenposten, hvor at AIDS, sykdommen ingen har overlevd i mer enn to år, kan nå være løst om kort tid, ifølge Dr. George Causse, leder av kontoret for bakteriologiske og veneriske sykdommer i Verdens Helseorganisasjon WHO, noe han har formidlet til Arbeiderbladet.¹⁰¹

Artikkelen går videre om at siden AIDS ble oppdaget i 1981 i USA, har antallet smittede pasienter blitt fordoblet hver sjettede måned, noe som er også støttet av grafen fra Frølands bok nevnt i forrige kapitel frykt og sykdom.¹⁰² Det blir også opplyst om at Norge ikke har noen nye kjente tilfeller av sykdommen, kun to som var allerede kjent i artikkelen «Ingen nye AIDS tilfelle»¹⁰³ men selv om det ikke enda er påvist nye tilfeller, sprer AIDS frykten seg fortsatt, noe vi ser i artikkelen «AIDSFRYKT SPRER SEG»,¹⁰⁴ dette foregår i mars 1984, og neste artikkel som jeg fant, er fra desember samme år med tittelen «AIDS-smittet av blod» som ble publisert i VG¹⁰⁵, hvor smittetallene har begynt å gå opp igjen og nå er det 55 personer i London som ble smittet ved blod donasjon gitt av to homofile menn, to av dem en mor og en nyfødt baby og ekspertene advarer nå kollegene sine mot å bruke homoseksuelle menn som blodgivere. Den siste artikkelen jeg fant fra 1984 som fokuserer innenriks, i motsetning til de fleste andre fra året, hvor fokuset er utenriks, har tittelen «Flere norske får AIDS»,¹⁰⁶ hvor en person har fått påvist sykdommen, mens om lag 25 personer til er til observasjon av Oslo helseråd da de har vist symptomer på AIDS, og hvor forfatteren av artikkelen omtaler sykdommen som snikende og dødelig.

1984 virker det mer som har blitt fokusert utenriks enn innenriks i forhold til hva jeg kunne finne i databasen jeg brukte. Dette kan selvfølgelig være feil, at det er mye mer som ble rapportert om i 1984 i forhold til AIDS-epidemien, enn hva jeg har lagt frem, men dette var

⁹⁸ Lars Hellberg, «AIDS sykdom blir overført av blodgivere,» *Aftenposten*, 19.01.1984

⁹⁹ Hellberg, «AIDS sykdom blir overført av blodgivere,»

¹⁰⁰ Aftenposten «Utsikt til å få løst AIDSgåten,» *Aftenposten*, 14.02.1984

¹⁰¹ *Ibid*

¹⁰² Frøland, *AIDS: en utfordring til oss alle*, 13

¹⁰³ Aftenposten «Ingen nye AIDS tilfelle,» *Aftenposten Morgen*, 16.02.1984

¹⁰⁴ Kai-Otto Hansen «AIDS-FRYKT SPRER SEG,» *VG*, 31.03.1984

¹⁰⁵ Rolf Løvstrøm «AIDS-smittet av blod,» *VG*, 21.12.1984

¹⁰⁶ Karl R. Strømmen «Flere norske får AIDS,» *VG*, 16.12.1984

det jeg kunne finne fra 1984, men selv om det virker sånn, så fikk vi en del informasjon. Jeg vil si ut ifra artiklene og overskriftene at 84 ikke er så forskjellig fra 83, da vi ser tydelige tegn i visse artikler for fryktretorikk, slik som dem som kommer fra VG.

I begynnelsen av 1985, kan man se i artiklene at tallene for AIDS-smittede øker. Det ser vi ved å se på den første artikkelen jeg fant, «Fem i Norge hittil: AIDS øker eksplosivt»¹⁰⁷ av Per Arne Langen, som ble publisert den 14. januar i *Aftenposten Aften*, hvor de nevner at antall nyregistrerte tilfeller øker drastisk i både Europa, USA og Afrika. Den 16. januar publiseres det enda en artikkel, hvor Karen Christine Friele blir intervjuet. Hun legger frem meningen sin om at alle homofile må legge om livsstilen og bli mer monogame, og bør ha færre partnere, og begrunner dette med at jo flere partnere, jo større risiko, og man har et ansvar for egen helse, men også for andres i disse situasjonene som AIDS.

Artikkelen går videre med å si at både Friele og andre fra DNF-48 er enige om at det viktigste nå, er å spre saklig, nøktern og faktisk informasjon om sykdommen AIDS og at ekspertene får bevilget penger til forskning omkring epidemien. Artikkelen nevner også at «AIDS er en trussel mot homofile for to grunner: selve den somatiske sykdommen og samfunnets generelle holdning til homofile som følgende av manglende opplysninger om homofili»¹⁰⁸

Artikkelen «25 30 med AIDS symptomer i Norge» av Per Arne Langen¹⁰⁹, som ble publisert den 7. februar 1985, hevder nå at AIDS-epidemien er «selvdreven», det vil si at vi smitter hverandre i miljøet vårt med blod og slimoverføring, i stedet for at det er de første tilfellene, som kunne spores tilbake til USA, som er de som smitter.

¹⁰⁷ Per Arne Langen, «Fem i Norge hittil: AIDS øker eksplosivt» *Aftenposten Aften*, 14.01.1985
<https://app.retriever-info.com/go-article/020002198501140083/null/archive/search?type=jwt>

¹⁰⁸ Per Arne Langen «Karen Christine Friele om AIDS-epidemien: Homofile menn bør nå vurdere sin livsstil» *Aftenposten aften*, 16.01.1985 <https://app.retriever-info.com/go-article/020002198501160093/null/archive/search?type=jwt>

¹⁰⁹ Per Arne Langen, «25 30 med AIDS symptomer i Norge» *Aftenposten Aften*, 07.02.1985
<https://app.retriever-info.com/go-article/020002198502070067/null/archive/search?type=jwt>

4. Konklusjon

Så for å oppsummere:

Sykdom og frykt og språket vi bruker rundt dem overlapper.

Opp igjennom historien har følelsen frykt vert nesten synonym med sykdom, noe som har påvirket hvordan vi snakker og oppfatter sykdom. Tidlig 1980-tallet er preget med store omveltninger, slik som en befolkning som har mistet en god del tillitt til vestlig medisin, men også det året AIDS kom, først i USA i 1981 og 82, men så til Norge i 1983.

Den norske pressen omtaler AIDS som en skremmende sykdom, som kommer snikende og tar deg. Den blir beskrevet saklig, om hvordan den spres og hvem som er utsatt, men homofile blir hengt ut som sydebukker og fryktretorikken stikker seg ut, både i innenlands reportasje, men også utenlands.

Men så kan vi spørre oss: hvorfor er det viktig å utforske hvordan den norske pressen omtalte sykdommen under epidemien?

Fordi sykdommen er fortsatt enda et stort problem, selv om den er mer sentrert rundt U-land, slik som østlige og sørlige deler av Afrika, enn i Europa/USA/Norge, men også fordi samme retorikk og synspunkter som ble brukt under epidemien fortsatt blir spredt, både i sammenheng med hiv/aids, men også andre sykdommer eller seksuelle legninger/ identiteter.

Et annet aspekt om hvorfor dette er viktig, er hvordan dette kan gi en indikasjon om hvordan befolkningen kan reagere på en epidemi/pandemi og hvordan den kan påvirke de svakeste minoritetene, spesielt hvis det er mest smitte innenfor en viss minoritet, men også fordi det kan gi oss flere innblikk i dagens debatter ang transpersoners rettigheter til selvidentitet og behandling av deres kjønnsinkongruens. Vi kan se flere eksempler på hvordan dette kan bli tatt opp, spesielt i fra personer som egentlig vil det beste for barnet sitt, men ikke er enig i at de skal skifte kjønn, eller at forståelsen ikke er på stedet.

Aids-epidemien på 80-tallet gir oss et innblikk i hvordan lhbtqi+ personer ble behandlet før, under og etter epidemien, men også hvordan den påvirket til lovendringer innenfor en rekke sektorer, spesielt innenfor pasientbehandling og kommunikasjon mellom helsevesenet og befolkningen, noe som igjen setter preg på videre utvikling nå når det kommer til hvordan frykt, uvisshet, skam og forfølgelse er igjen et problem innenfor minoriteten, med tanke på hvordan transpersoner blir behandlet og forstått.

Etter å ha sett på alt avismateriale jeg har hentet inn, vil jeg si at ja, den norske pressens reportasje av AIDS-epidemien har spor av fryktretorikk, vertfall innenfor visse publikasjoner, slik som VG, i begynnelsen, men det jevner seg litt mer ut når vi kommer til slutten av perioden.

5. Bibliografi

Materiale for oppgaven:

Aviser:

Aarønæs, Lars. «VIRUSJEGERNE», *VG*, 27.08.1983, *Aftenposten*. «Liten generell smittefare i befolkningen», *Aftenposten*, 12 September 1983,

Aftenposten. «Utsikt til å få løst AIDSGåten,» *Aftenposten*, 14.02.1984

Aftenposten «Ingen nye AIDStilfelle,» *Aftenposten Morgen*, 16.02.1984

Aftenposten morgen «tiltak mot AIDS nå!» 02.12.1983.

Beck, Peter «De europeiske land er invitert til et situasjonsmøte om AIDS i Europa i 1983» *Aftenposten morgen*, 18.10.1983.

Bryne, Arvid. «Nye sykdommer avløser gamle», *Dagbladet*, 14.05.1983, II, 9.

Bryne, Arvid. «AIDS tar livet av homofile og barn», *Dagbladet*, 16-05.1983, 35.

Hansen, Kai-Otto «AIDS-FRYKT SPRER SEG,» *VG*, 31.03.1984

Hellberg, Lars «AIDS sykdom blir overført av blodgivere,» *Aftenposten*, 19.01.1984

Langen, Per Arne «AIDSpasienter plikter ikke å oppgi sine seksualkontakter» *Aftenposten aften*, 23-09.1983

Langen, Per Arne «Fem i Norge hittil: AIDS øker eksplosivt» *Aftenposten Aften*, 14.01.1985

Langen, Per Arne «Karen Christine Friele om AIDSepidemien: Homofile menn bør nå vurdere sin livsstil» *Aftenposten aften*, 16.01.1985

Langen, Per Arne «25 30 med AIDS symptomer i Norge» *Aftenposten Aften*, 07.02.1985

Løvstrøm, Rolf «AIDS-smittet av blod,» *VG*, 21.12.1984

Mathismoen, Ole. «Vakniner alle homofile menn,» *Aftenposten morgen*, 20.08.1983

Strand, Tor «Livsfarlig sykdom i Norge» *VG*, 15.02.1983,

Strømmen, Karl R. «Flere norske får AIDS,» *VG*, 16.12.1984

Bøker:

Frøland, Stig S. *AIDS: en utfordring til oss alle*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1986

Forskningsslitteraturen som er innhentet for denne oppgaven er bøkene:

Day, Carolyn A. *Consumptive Chic: A History of Fashion, Beauty and Disease*. London: Bloomsbury Academic, 2017

Doka, Kenneth J. *AIDS, Fear and Society: Challenging the Dreaded Disease*. Taylor & Francis Group, 1997

Hagesæther, Pål Vegard. *Prestens hemmelighet: de ukjente historiene fra aids-epidemien i Norge*. Oslo: Spartacus Forlag, 2023

Slagstad, Ketil. *Det ligger I blodet: epidemien som forandret Norge*. Oslo: Forlaget Press, 2023

Sontag, Susan. *AIDS og dens metaforer*. Oversatt av Inger Gjelsvik. Norge: De norske bokklubene AS, 2014.

Wald, Pricilla. *Contagious: Cultures, Carriers, and the Outbreak Narrative*. Duke University Press, 2008.

Bok kapitlene:

Barclay, Katie «Pandemic Emotion» i *The Routledge History of Emotions in the Modern World*, redigert av Katie Barclay and Peter N. Stearns. 541-553. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2023

Biess, Frank. «Fear, Anxiety and Terror Post 9/11» i *The Routledge History of Emotions in the Modern World*, redigert av Katie Barclay and Peter N. Stearns. 90-103. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2023

Artikler:

Frøland Stig S. «AIDS i Norge-et drama i to akter» *Michael* vol.7,1(2010): 12-157, hentet fra <https://www.michaeljournal.no/article/2023/08/AIDS%20i%20Norge%20%E2%80%93%20et%20drama%20i%20to%20akter>

Rønningen, Alexander Engevoll. «Den 'Norske homobevegelsen' og HIV/AIDS-epidemien: splittende eller konstituerende?» Masteroppgave i Historie. Universitetet i Oslo, 2020

Slagstad, Ketil. «Aids, historien og mytene.» *HIVNorge.no*. endret sist den 01.03.2019.
<https://www.hivnorge.no/nyheter/aids-historien-og-mytene>

Slagstad, Ketil. «The Pasts, Presents and Futures of AIDS, Norway(1983-1996)» *Social History of Medicine* 34, no.2 (2021): 417-444. Published online 2020 May 3.
[10.1093/shm/hkaa018](https://doi.org/10.1093/shm/hkaa018)

Morrow, Lance. «The start of a Plauge Mentality.» *Time magazine*. 23.09.1985, Hentet fra
<https://time.com/archive/6704775/essay-the-start-of-a-plague-mentality/> den 16.05.2024 kl 22.06

Mulin, Emily. «How Tuberculosis Shaped Victorian Fashion.» last modified May 10, 2016,
<http://www.smithsonianmag.com/science-nature/how-tuberculosis-shaped-victorian-fashion-180959029/>